

Αυτονομία στη Βραζιλία: Προς μια Νέα Πολιτική Νοοτροπία

Raúl Zibechi

Μετάφραση: Μαριέττα Σιμεγιάτου

Τώρα που οι παλιοί τρόποι αγώνα δεν ανταποκρίνονται πλέον στις ανάγκες της στιγμής, βλέπουμε να αναδύεται ήδη μια νέα πολιτική κουλτούρα αυτονομίας και οριζοντιότητας.

Οι Παναμερικανικοί Αγώνες ως πρόβα τζενεράλε

«Κάποιοι έχουν την ψευδαίσθηση ότι θα ωφεληθούν από τις διοργανώσεις του Παγκόσμιου Κυπέλλου, η αλήθεια όμως είναι ότι θα υποστούν βάνανση καταστολή», δήλωσε ο Roberto Morales, αντισύμβουλος του Marcelo Freixo από το Κόμμα για το Σοσιαλισμό και την Ελευθερία (PSOL), ενάμιση χρόνο πριν το Κύπελλο Συνομοσπονδιών. Ο Morales συμμετέχει στην *Comité Popular da Cora* (Λαϊκή Επιτροπή για το Παγκόσμιο Κύπελλο) που δημιουργήθηκε κατά τους Παναμερικανικούς Αγώνες στο Ρίο ντε Τζανέιρο το 2007, όταν οι ντόπιοι άρχισαν να αντιστέκονται στον αναγκαστικό εκτοπισμό για να ελευθερωθεί χώρος για τις εγκαταστάσεις που θα απαιτούνταν για τους αγώνες.

Η εμπειρία των Παναμερικανικών Αγώνων έπαιξε αποφασιστικό ρόλο στο να πειστούν οι ακτιβιστές που μάχονται κατά της επερχόμενης καταστροφής. Στα επόμενα χρόνια, η πόλη είχε προγραμματιστεί να φιλοξενήσει τέσσερις τεραστίου μεγέθους αθλητικές διοργανώσεις που θα οδηγούσαν σε μακροπρόθεσμες αλλαγές στις αστικές υποδομές και θα επηρέαζαν κυρίως τα φτωχά στρώματα: τους Παγκόσμιους Στρατιωτικούς Αγώνες του 2011, το Κύπελλο Συνομοσπονδιών του 2013, το Παγκόσμιο Κύπελλο του 2014 και τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2016.

Για τους ακτιβιστές της Λαϊκής Επιτροπής για το Παγκόσμιο Κύπελλο, οι Παναμερικανικοί Αγώνες αποτέλεσαν κρίσιμη καμπή, καθώς διαφάνηκε η αδυναμία της κυβέρνησης της Βραζιλίας να

διαχειριστεί δημόσια κεφάλαια με δημοκρατικό και διαφανή τρόπο ή να ανοιχτεί ένας χώρος ουσιαστικού διαλόγου με την κοινωνία των πολιτών σχετικά με την κληρονομιά των Αγώνων. Για το κοινωνικό κίνημα, οι αγώνες ήταν μια ευκαιρία να δημιουργηθεί μια ευρύτερη και σταθερή συντονιστική δομή που συγκέντρωνε ομοϊδεάτες, πέρα από τοπικότητες και διασπάσεις.

Τον καιρό εκείνο, τα κινήματα πόλεων στο Ρίο, όπως τα φοιτητικά και τα κινήματα ανακατανομής γης, ήταν «εξαιρετικά διασπασμένα», διαχωρισμένα από τον τομέα των ΜΚΟ και συνεργάζονταν με λαϊκούς κλάδους. Σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποιήθηκε, οι διαδηλώσεις και οι δράσεις στον δρόμο κατά των Παναμερικανικών Αγώνων ξεκίνησαν το 2006 με επίκεντρο τις αναγκαστικές εξώσεις που προκαλούνταν από την κατασκευή αθλητικών υποδομών. Από τον Απρίλιο του 2006 έως τον Οκτώβριο του 2007, πραγματοποιήθηκαν έως και 45 διαδηλώσεις κατά των Αγώνων του Ιουλίου στο Ρίο.

Κατά το πρώτο στάδιο, από τον Απρίλιο του 2006 έως τον Απρίλιο του 2007, οι διαδηλώσεις διοργανώνονταν από ομάδες που επηρεάζονταν άμεσα από τα δημόσια έργα, όπως ομάδες γειτονιάς ενάντια στις εξώσεις, με τη γενική υποστήριξη επαγγελματικών ενώσεων (συγκεκριμένα γεωγράφων), δημοτικών συμβούλων, το Κίνημα Ακτημόνων Εργατών (MST), την ένωση φαβέλων του Ρίο και τον Δικηγορικό Σύλλογο της Βραζιλίας. Πραγματοποιήθηκαν δράσεις στον δρόμο, συναντήσεις και σεμινάρια με σκοπό να αναδειχθεί πώς αυτές οι μεγάλες δημόσια χρηματοδοτούμενες διοργανώσεις ωφελούν τον ιδιωτικό τομέα και πλήττουν τους φτωχούς. Τρεις μήνες πριν τους Αγώνες, πέντε χιλιάδες ακτιβιστές συμμετείχαν στο σεμινάριο με τίτλο «Η Πόλη: Δικαίωμα όλων» στο Σάο Πάολο, μια εκδήλωση που είχε την υποστήριξη του MST, των επαγγελματικών ενώσεων Intersindical και Conlutas, καθώς και του PSOL και άλλων αριστερών κομμάτων.

Την 1^η Μαΐου 2007, πάνω από 40 οργανώσεις κάλεσαν σε διαμαρτυρία σε μια φαβέλα που απειλούνταν με εκκένωση, με επικεφαλής τοπικές κοινωνικές και πολιτικές οργανώσεις και με

την υποστήριξη κοινωνικών ομάδων από ολόκληρη την πόλη. Ο συντονισμός είχε διοργανώσει πολλές διαδηλώσεις μέσα στο έτος και αποφάσισε να πραγματοποιήσει εκδήλωση την ημέρα έναρξης των Αγώνων, στις 13 Ιουλίου. Περισσότεροι από 100 ακτιβιστές από 60 ομάδες διοργάνωσαν τη διαμαρτυρία την ημέρα έναρξης των Αγώνων. Αψηφώντας το κλίμα φόβου κατά των διαμαρτυριών που επικρατούσε στην πόλη, η διαδήλωση συγκέντρωσε 1.500 άτομα. Στο Στάδιο Μαρακανά, ο Πρόεδρος Λούλα γιουχαίστηκε από τους διαδηλωτές σε τέτοιο σημείο ώστε δεν κατάφερε να ολοκληρώσει την εναρκτήρια ομιλία του.

Ο συντονισμός των κοινωνικών κινημάτων συνεχίστηκε με αντίσταση κατά των κατεδαφίσεων σπιτιών στη *φαβέλα* λόγω των Παναμερικανικών Αγώνων και θεωρείται βασικό στοιχείο στην οικοδόμηση του δικτύου κοινωνικών κινημάτων που συσπειρώθηκαν κατά τις εξελίξεις που οδήγησαν στην εξέγερση του Ιουνίου.

Οι δυο κύριες διοργανώτριες ομάδες –η Λαϊκή Επιτροπή για το Παγκόσμιο Κύπελλο και τους Ολυμπιακούς του Ρίο και οι Εθνικές Λαϊκές Επιτροπές για το Παγκόσμιο Κύπελλο– εκμεταλλεύτηκαν το κεκτημένο των Παναμερικανικών Αγώνων και δημιούργησαν συντονιστικές δομές σε καθεμία από τις δώδεκα πόλεις που επιλέχθηκαν να φιλοξενήσουν αγώνες του Παγκόσμιου Κυπέλλου το 2014. Στην έκθεση της Επιτροπής με τίτλο «*Μεγάλες διεθνείς οργανώσεις και παραβιάσεις δικαιωμάτων του ανθρώπου στη Βραζιλία*», αναφέρεται ότι συνολικά πλήγηκαν 170.000 άνθρωποι από τα κατασκευαστικά έργα και αναλύονται τα πολλά προβλήματα που συνοδεύουν τις μεγάλες διοργανώσεις, από την παραβίαση στεγαστικών και εργατικών ζητημάτων στα εργοστάσια έως την έλλειψη μελετών αξιολόγησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

Η έκθεση αναφέρει ότι σε 21 *villas* (κοινότητες) και *φαβέλες* σε επτά πόλεις που φιλοξένησαν το Παγκόσμιο Κύπελλο, το κράτος επιβάλλει «στρατηγικές πολέμου και διώξεων, συμπεριλαμβανομένης της σήμανσης σπιτιών με μπογιά χωρίς εξήγηση, την εισβολή σε οικίες χωρίς δικαστικές εντολές και την υπεξαίρεση και καταστροφή περιουσίας», πέρα από τις απειλές, τη διακοπή υπηρεσιών και άλλες ενέργειες εκφοβισμού.

Οι θιγόμενοι κατοικούν σε περιοχές με χαμηλό εισόδημα, με διάφορους βαθμούς επισφάλειας και παρατυπίας. «Η έλλειψη πληροφόρησης και προηγούμενης ειδοποίησης δημιουργεί ένα κλίμα αστάθειας και φόβου για το μέλλον», αναφέρει η έκθεση, το οποίο παραλύει τις πληγείσες οικογένειες και τις θέτει στο έλεος των αρχών ή των κερδοσκόπων.

Οι Λαϊκές Επιτροπές, όπως το Κίνημα για Δωρεάν Εισιτήρια, αφιέρωσαν πολλή ενέργεια στην έρευνα, καθώς και στην εκτεταμένη διάδοση των πορισμάτων τους. Η έκθεση καταλήγει ότι τα τεράστια προγράμματα δημοσίων έργων για τις μεγάλες διεθνείς διοργανώσεις υλοποιούνται από μια χούφτα μόνο κατασκευαστικών εταιρειών που επωφελούνται από την ιδιωτικοποίηση των σταδίων. Πέρα από τα κέρδη που αποκομίζουν από τις εργολαβικές συμβάσεις, η μικρή ομάδα εταιρειών αναλαμβάνει επίσης και μακροπρόθεσμα τον έλεγχο ιδιωτικών εγκαταστάσεων που κατασκευάζονται με δημόσια κεφάλαια. Με βάση την κλίμακα και μόνο της κατασκευαστικής δραστηριότητας (αυτοκινητόδρομοι, αεροδρόμια, στάδια και μεταφορές) εξάγεται το ίδιο συμπέρασμα στο οποίο έφθασε και το Κίνημα για Δωρεάν Εισιτήρια, δηλαδή ότι παραβιάζεται το δικαίωμα των πολιτών στην πόλη.

Η έρευνα και δημοσίευση τέτοιων εκθέσεων αποτελεί μία μόνο πτυχή των δραστηριοτήτων των Λαϊκών Επιτροπών. Η δεύτερη αφορά κινητοποιήσεις και συνεργασία με τις θιγόμενες κοινότητες. Τον Μάρτιο του 2010, το πολιτικό κλίμα άλλαξε όταν πραγματοποιήθηκε το Αστικό Κοινωνικό Φόρουμ στο Ρίο, το οποίο συσπείρωσε συντονισμούς κινημάτων ενάντια στις μεγάλες διοργανώσεις. Το 2011, οι Λαϊκές Επιτροπές πραγματοποίησαν δεκατρείς δημόσιες δράσεις μόνο στο Ρίο, από κινητοποιήσεις, δημόσιες ακροάσεις, σεμινάρια, διαδηλώσεις υποστήριξης προς τις θιγόμενες κοινότητες, καθώς και μια πορεία έξω από τα προκριματικά για το Παγκόσμιο Κύπελλο του 2014.

Η αλλαγή του πολιτικού κλίματος αντικατοπτρίζεται και στο εκλογικό τοπίο του Ρίο ντε Τζανέιρο. Ο ακτιβιστής του PSOL Marcelo Freixo εκλέχθηκε βουλευτής το 2006 με 13.500 ψήφους.

Έγινε πρόεδρος της Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του Κοινοβουλίου του Ρίο και προεδρεύων σε επιτροπές για τη διερεύνηση της πολιτοφυλακής και της διακίνησης όπλων στην πόλη. Ως αποτέλεσμα του σημαντικού έργου του ως προς την καταπολέμηση της διαφθοράς και της μαφίας, η βάση στήριξής του διευρύνθηκε και ο Freixo επανεκλέχθηκε το 2010 με 177.000 ψήφους. Στις δημοτικές εκλογές του 2012, κατέβηκε υποψήφιος δήμαρχος χωρίς σημαντική χρηματοδότηση και με ελάχιστο τηλεοπτικό χρόνο, ενώ αντίθετα στηρίχθηκε σε κινήματα βάσης, κοινωνικά δίκτυα νέων, λαϊκούς καλλιτέχνες όπως τον Caetano Veloso και τον Chico Buarque, και προσωπικότητες όπως τον Frei Betto (ΣτΜ: συγγραφέας, πολιτικός ακτιβιστής).

Ο Freixo επέλεξε το Marcelo Yuka ως υποψήφιο αντιδήμαρχο, έναν πρώην μουσικό ραπ, ο οποίος είχε δεχθεί πυροβολισμό σε επίθεση και είχε μείνει παραπληγικός. Το κλείσιμο της εκλογικής εκστρατείας του συγκέντρωσε 15.000 άτομα, παρά τη σφοδρή βροχή. Ο Caetano Veloso δήλωσε ότι είχε να συμμετάσχει σε πολιτικό γεγονός από την εκστρατεία του Λούλα για Πρόεδρος το 1989. «Βρίσκομαι εδώ ως κάτοικος και εκλογέας του Ρίο ντε Τζανέιρο απλά για να δηλώσω πόση μεγάλη χαρά και τιμή μου είναι να ψηφίσω έναν υποψήφιο όπως τον Marcelo Freixo, ο οποίος αποτελεί το πρόσωπο της αξιοπρέπειας στην πολιτική της Βραζιλίας». Ο Freixo δεν κέρδισε, αλλά έλαβε πάνω από 900.000 ψήφους και το 28% του εκλογικού σώματος.

Τα κατασκευαστικά έργα για στάδια για το Παγκόσμιο Κύπελλο του 2014 –ορισμένα εγκαινιάστηκαν κατά το Κύπελλο Συνομοσπονδιών του 2013– παραμένουν το πιο αμφιλεγόμενο δημόσιο ζήτημα, ακόμα και μεταξύ αθλητών. Μεγάλο μέρος των επικρίσεων αφορά την ανακαίνιση του θρυλικού Σταδίου Μαρακανά, συμβόλου της μεγάλης ποδοσφαιρικής και αθλητικής παράδοσης της χώρας. Τα έργα ανακαίνισης διήρκεσαν τρία χρόνια, περισσότερο από την αρχική κατασκευή του και κόστισαν πάνω από 600 εκατομμύρια δολάρια, το διπλάσιο κόστος του σταδίου της Ποδοσφαιρικής Πόλης της Νοτίου Αφρικής όπου πραγματοποιήθηκε το Παγκόσμιο Κύπελλο του 2010. Το στάδιο Μαρακανά έχει μισθωθεί για 35 χρόνια σε έναν επιχειρηματικό όμιλο του οποίου το 90% των μετοχών ανήκει στην Odebrecht, την κύρια κατασκευαστική εταιρεία της Βραζιλίας και σημαντικό χορηγό πολιτικών κομμάτων, κυρίως του κυβερνώντος Εργατικού Κόμματος.

Ωστόσο, πολύ περισσότερο από το κόστος των κατασκευαστικών έργων, το φανατικό με το ποδόσφαιρο κοινό έχει εξοργιστεί επειδή έχει την αίσθηση ότι αποκλείεται από το εθνικό άθλημα. Ο τελικός του Παγκοσμίου Κυπέλλου του 1950 στο άρτι

ανακαινισμένο στάδιο Μαρακανά συγκέντρωσε 203.000 οπαδούς, 8,5% του συνολικού πληθυσμού του Ρίο ντε Τζανέιρο. Το γενικό κοινό αντιστοιχούσε στο 80% των συνολικών θεατών στα “γενικά” και “λαϊκά” τμήματα μόνο για όρθιους. Έπειτα από αρκετές ανακαινίσεις, η τρέχουσα χωρητικότητα του σταδίου είναι 75.000, δηλαδή χωρά λιγότερο από το 1% του πληθυσμού της πόλης. Ο αστικός εξευγενισμός του αθλήματος πήρε σάρκα και οστά με την ανακατασκευή του Μαρακανά ώστε να πληρούνται οι προϋποθέσεις της FIFA. Οι πάλαι ποτέ θορυβώδεις, ασφυκτικά γεμάτες και άτακτες θέσεις σε ανοιχτές κερκίδες έχουν αντικατασταθεί από αποστειρωμένα καθίσματα σε σειρές, όπου η συμμετοχή του πλήθους περιορίζεται σε χορογραφημένα «κύματα» και συντονισμένο ανέμισμα μικρών ατομικών σημαιών. Σκοπός της ανακαίνισης ήταν να δημιουργηθεί μια «αρένα-πολυχώρος» για να φιλοξενεί συναυλίες και παραστάσεις με χωριστά εταιρικά θεωρεία εξοπλισμένα με ιδιωτικές μπάρες, οθόνες τηλεόρασης και κλιματισμό, στα οποία πρόσβαση παρέχεται απευθείας με αυτοκίνητο με ειδική ράμπα, ώστε να αποφεύγεται κάθε επαφή με «τους πολλούς».

Τα εισιτήρια είναι πολύ ακριβότερα από προηγούμενες διοργανώσεις του Παγκοσμίου Κυπέλλου: οι κατηγορίες 1, 2 και 3 τιμολογούνται στα 203, 192 και 112 δολάρια ΗΠΑ, έναντι 126, 75 και 57 δολάρια ΗΠΑ κατά το Παγκόσμιο Κύπελλο του 2006 στη Γερμανία και 160, 120 και 80 δολάρια ΗΠΑ στη Νότιο Αφρική το 2010. Μόνο τα εισιτήρια κατηγορίας 4 είναι φθηνότερα σε σύγκριση με τη Γερμανία (25 δολάρια έναντι 45), αλλά ακριβότερα από τα αντίστοιχα του τελευταίου Παγκοσμίου Κυπέλλου. Επιπλέον, εγκαταστάσεις που κατασκευάστηκαν για τους Παναμερικανικούς Αγώνες του 2007 όπως το ποδηλατοδρόμιο και το Υδάτινο Πάρκο κατεδαφίστηκαν γιατί δεν πληρούσαν τις προϋποθέσεις της Παγκόσμιας Ομοσπονδίας Ποδηλασίας, με κόστος 50 εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ σε δημόσιες δαπάνες.

Το 2011, σχηματίστηκε η *Atletas pela Cidandania* (Αθλητές για τους Πολίτες), μια πλατφόρμα για την προώθηση δημόσιας συζήτησης γύρω από τα αθλήματα και την κοινωνική κληρονομιά

των μεγάλων διοργανώσεων με την υποστήριξη 60 κορυφαίων αθλητών, μεταξύ των οποίων διάσημοι ποδοσφαιριστές όπως οι Kaka, Dunga, Dani Alves και Cafu. Κατά την εκστρατεία για τις δημοτικές εκλογές του 2012, η *Atletas pela Cidandania* απηύθυνε εκκλήσεις σε υποψήφιους δημάρχους 11 πόλεων να δεσμευτούν ότι θα στηρίξουν τη δημόσια χρήση των εγκαταστάσεων για τις μεγάλες διοργανώσεις. Λίγο πριν τις μεγάλες διαδηλώσεις του Κυπέλλου Συνομοσπονδιών τον Απρίλιο, 57 κορυφαίοι αθλητές υπέγραψαν έκκληση κατά της κατεδάφισης του συγκροτήματος του Μαρακανά που περιλαμβάνει πισίνες, στίβους, ένα δημοτικό σχολείο και ένα Μουσείο Ινδιάνων για να χτιστούν πάρκινγκ και εμπορικά κέντρα. Η έκκληση ανέφερε τα εξής: «Η κατάσταση για τα αθλήματα [στη Βραζιλία] είναι θλιβερή. Ενώ υπάρχει μακροπρόθεσμος σχεδιασμός και αξιολόγηση για επενδύσεις σε κατασκευές και δομές, δεν υπάρχει για την ανάπτυξη των αθλημάτων».

Εκφράζοντας τη γνώμη πολλών Βραζιλιάνων σχετικά με τα αναρίθμητα κατασκευαστικά έργα για το Παγκόσμιο Κύπελλο, οι Λαϊκές Επιτροπές σημείωσαν: «Ιστορικά στάδια καταστρέφονται για να ξαναχτιστούν κέντρα κατανάλωσης και τουρισμού, όπως εμπορικά κέντρα. Τα εισιτήρια για εθνικά και κρατικά πρωταθλήματα είναι υπερβολικά ακριβά και υπερβαίνουν την οικονομική δυνατότητα του “παραδοσιακού” οπαδού».

Διάλογος για τον χαρακτήρα των κινητοποιήσεων του Ιουνίου

Δεδομένης της πορείας που έχουν διαγράψει τα νέα αστικά κινήματα, οι μαζικές διαδηλώσεις τον Ιούνιο του 2013 δεν αποτελούν έκπληξη. Η κλίμακα και η διάρκεια και μόνο των διαδηλώσεων, σε συνδυασμό με τον ριζοσπαστισμό πολλών από τους διαδηλωτές προκαλεί βέβαια εντύπωση, αλλά όχι και η γενική οργή για την αύξηση των μεταφορικών και η βαθιά κριτική για τη διοργάνωση του Κυπέλλου Συνομοσπονδιών.

Με δεδομένη αυτή τη σύντομη επισκόπηση της δουλειάς του Κινήματος για Δωρεάν Εισιτήρια και των Λαϊκών Επιτροπών, θα ήθελα να διαλευκάνω ορισμένες από τις κοινές παρερμηνείες

σχετικά με τις διαδηλώσεις του Ιουνίου, με πρόθεση να συμβάλω στη δημόσια συζήτηση σχετικά με τους λαϊκούς αγώνες του σήμερα. Θα επιχειρήσω να προσεγγίσω τα γεγονότα από την άποψη των ίδιων των ανθρώπων και όχι των κυβερνήσεων ή των πολιτικών κομμάτων. Παρόλο που και οι οπτικές της κυβέρνησης και των κομμάτων έχουν πάντα βαρύνουσα σημασία, όταν κατεβαίνουν στους δρόμους εκατομμύρια ανθρώπων, δεν μοιάζει δεοντολογικά σωστό να εξηγούνται οι αποφάσεις που λαμβάνονται ως εάν να αποτελούν αντίδραση σε εξωτερικά ερεθίσματα. Κάτι τέτοιο θα αποτελούσε μάλλον αποικιοκρατικό τρόπο σκέψης. Όπως έχει πει ο Ranahit Guha, ιδρυτής της σχολής μετα-αποικιακών σπουδών, «ο αγρότης ήξερε τι έκανε όταν επαναστάτησε».

Δεν ήταν μια αυθόρμητη ενέργεια, αλλά απόρροια της μαζικής εξάπλωσης υφιστάμενων κινημάτων. Κάθε αύξηση εισιτηρίων από το 2003 δίνει το έναυσμα για διαδηλώσεις, πορείες, αποκλεισμούς δρόμων, διακοπή των υπηρεσιών αστικών λεωφορείων και καταλήψεις σταθμών. Έχουν σημειωθεί σημαντικές εξεγέρσεις ενάντια στις αυξήσεις εισιτηρίων, όπως στο Salvador το 2003 και τη Florianópolis το 2004 και το 2005. Το Κίνημα για Δωρεάν Εισιτήρια διοργανώνει διαδηλώσεις εδώ και πάνω από οκτώ χρόνια, προσδίδοντας νομιμοποίηση στους αγώνες και κατοχυρώνοντας έθιμο όσον αφορά την κινητοποίηση κατά των αυξήσεων εισιτηρίων που έχουν ως αποτέλεσμα το κόστος μεταφοράς στην Βραζιλία να είναι το υψηλότερο παγκοσμίως. Στο μυαλό των όσων διαβιούν σε μεγάλες πόλεις έχει εγκαθιδρυθεί μια σχέση δράσης-αντίδρασης: *αύξηση εισιτηρίων = διαμαρτυρία*.

Ενώ τα μέσα μαζικής επικοινωνίας εστίασαν κυρίως σε μεταφορικά ζητήματα ως τον καταλύτη για τις διαμαρτυρίες του Ιουνίου, μια συγκεκριμένη πτυχή είχε λιγοστή προβολή. Οι Λαϊκές Επιτροπές κατάφεραν να αλλάξουν τη δημόσια αντίληψη σχετικά με τις επιπτώσεις των έργων κατασκευής υποδομών για τις μεγάλες διοργανώσεις: έχει γίνει ευρέως αντιληπτό ότι οι πόλεις επανασχεδιάζονται με γνώμονα την κερδοσκοπία της αγοράς και το όφελος λίγων. Πέρα από την ευαισθητοποίηση, οι Επιτροπές έχουν κινητοποιήσει ένα σημαντικό τμήμα του θιγόμενου πληθυσμού και

έχουν διευρύνει τη σφαίρα των δραστηριοτήτων τους, ομοίως με το MPL. «Οι Λαϊκές Επιτροπές άρχισαν να έχουν αντίκτυπο όσον αφορά την αντίσταση σε εξώσεις σε ολόκληρες γειτονιές», επισημαίνει ο ακτιβιστής του MPL Duques Lima. Έξι μήνες πριν τις διαδηλώσεις του Ιουνίου, ακτιβιστές των Λαϊκών Επιτροπών διοργάνωναν αντίσταση σε στενή επαφή με τους κατοίκους των περιοχών Vila Autódromo και Morro da Providencia στο Ρίο ντε Τζανέιρο, ενάντια στην κατεδάφιση κτιρίων και εξώσεων.

Μεταξύ του Μαρτίου 2011 και του Μαΐου 2013, η Επιτροπή διοργάνωσε 78 εκδηλώσεις στο Ρίο ντε Τζανέιρο μόνο, καθώς και 15 διαδηλώσεις στον δρόμο. Διοργανώθηκε εκστρατεία για τη διατήρηση του Σταδίου Μαρακανά με σύνθημα «*O Maraca é nosso!*» («*Το Maraca είναι Δικό μας!*») με την υποστήριξη δημοφιλών καλλιτεχνών όπως ο Chico Buarque που φορούσε μπλούζα με το σύνθημα στις δημόσιες εμφανίσεις του. Τέσσερις διαμαρτυρίες έγιναν μπροστά από το Μαρακανά, καθώς και δυο πορείες προς το στάδιο και μια διαμαρτυρία την ημέρα των εγκαινίων του.

Στην πραγματικότητα, ο παράγοντας που προκαλεί περισσότερο εντύπωση στις διαδηλώσεις του Ιουνίου ήταν ο αριθμός των ανθρώπων που λίγο ως πολύ έκαναν ακριβώς ό,τι έκαναν για χρόνια οι ακτιβιστές. Θέλω να σημειώσω δυο πράγματα: πρώτον, τη λαϊκή συμμετοχή από τα κάτω και δεύτερον τη μαζική αντίδραση αλληλεγγύης και οργής για την αστυνομική καταστολή. Αυτά δεν μπορούν να θεωρηθούν αυθόρμητες ενέργειες. Κατά το παράδειγμα του Gramsci, ο Guha υποστηρίζει ότι δεν υπάρχει χώρος για αγνό αυθορμητισμό στην ιστορία και το να θεωρήσει κανείς λαϊκές εξεγέρσεις αποτέλεσμα απλού αυθορμητισμού αποτελεί ελιτίστικη στάση, εφόσον έτσι υπονοείται ότι η κινητοποίηση από τα κάτω «εξαρτάται απόλυτα από την παρέμβαση χαρισματικών αρχηγών, προηγμένων πολιτικών οργανώσεων ή ανώτερων τάξεων». Κατά την ίδια έννοια, ο υποτιθέμενα κυρίαρχος ρόλος που διαδραματίζουν τα κοινωνικά δίκτυα στην κινητοποίηση των μαζών μπορεί να ιδωθεί ως ένα ακόμα παράδειγμα μιας τέτοιου είδους ελιτίστικης ανάλυσης, αποσυνδεδεμένης από την πραγματικότητα.

Αποτελεί έναν αντικαπιταλιστικό αγώνα. Η FIFA είναι μια από τις μεγαλύτερες πολυεθνικές στον κόσμο που ελέγχεται από μια κλίκα διεφθαρμένων επιχειρηματιών. Έχει τέτοια δύναμη ώστε είναι σε θέση να υπαγορεύει πολιτικές σε χώρες και να ζητά την υιοθέτηση ειδικών νόμων, προνομίων και φοροαπαλλαγών στις πωλήσεις προϊόντων της FIFA. Έχει επιπλέον τη δύναμη να εξαναγκάζει εταιρείες να σταματούν να πωλούν μη εγκεκριμένα προϊόντα. Η Βραζιλία υιοθέτησε τον αμφιλεγόμενο Νόμο περί Παγκόσμιου Κυπέλλου στις 5 Ιουνίου 2012 έπειτα από χρόνια αντιπαράθεσης. Ωστόσο, ο Γενικός Εισαγγελέας ζήτησε από τον Άρειο Πάγο να παρέμβει για λόγους αντισυνταγματικότητας πολλών άρθρων του νόμου. Οι πορείες διαμαρτυρίας κατά τους αγώνες του Κυπέλλου Συνομοσπονδιών τον Ιούνιο θα πρέπει να θεωρούνται άμεση και ρητή αμφισβήτηση του Γενικού Νόμου περί Παγκοσμίου Κυπέλλου που διαπραγματεύεται η κυβέρνηση με τη FIFA.

Ο αντικαπιταλιστικός χαρακτήρας των διαδηλώσεων του Ιουνίου και των κινημάτων πίσω τους αποκαλύπτεται μέσα από την αντίσταση στην καπιταλιστική συσσώρευση γύρω από τις μεγάλες διοργανώσεις και τα τεράστια έργα –ένα μοντέλο που θα περιγράφαμε ως «αστικό εξορυκτισμό». Η εκστρατεία *Zero Fare* αποτελεί απάντηση στον αστικό εξορυκτισμό, μέσα από την προώθηση της πρόσβασης σε κοινωνικά δικαιώματα όπως στο δικαίωμα στην υγεία, τη μόρφωση και την παιδεία και «το δικαίωμα να μπορεί κανείς να κινείται στην πόλη, να συναντά ανθρώπους, να συλλογίζεται και να παράγει τα εργαλεία για τη μετατροπή της».

Ένα ακόμα μέλος του Κινήματος για Δωρεάν Εισιτήρια, ο Marcelo Pomar, υποστηρίζει την απο-εμπορευματοποίηση των δημόσιων συγκοινωνιών, μέσα από τη μετατροπή τους σε μια βασική δημόσια υπηρεσία, το κόστος της οποίας θα πρέπει να αναλαμβάνεται από όσους επωφελοούνται της ροής αγαθών και προσώπων. «Το κόστος των δημόσιων συγκοινωνιών αποτελεί εξελιγμένο μηχανισμό κοινωνικού ελέγχου», υποστηρίζει ο Pomar, με στόχο να δίνεται στην κυρίαρχη τάξη η δυνατότητα να περιορίζει τα λαϊκά στρώματα στις παραγκουπόλεις και την περιφέρεια της πόλης.

Πώς μπορούμε να μην θεωρήσουμε τον αγώνα για την κατάλυση αυτού του μηχανισμού ελέγχου αντικαπιταλιστικό, όταν οι από κάτω αλλάζουν ενεργά τη θέση που τους ορίζει η κυρίαρχη τάξη; Το MPL υποστηρίζει ότι η εκστρατεία *Zero Fare* αποτελεί αγώνα όλων και αλλάζει τα πάντα, ότι αποτελεί μέσο για την ανατροπή του συστήματος μεταφορών και επομένως ολόκληρης της δομής της πόλης. Η κινητικότητα στην πόλη περιορίζεται από χωρικούς, κοινωνικούς και φυλετικούς διαχωρισμούς, ώστε για παράδειγμα άνθρωποι που ζουν στις δορυφορικές κωμοπόλεις γύρω από τη Μπραζίλια και εργάζονται στο κέντρο της πόλης να αισθάνονται φυλακισμένοι στα προάστιά τους. Καθώς πέφτει η νύχτα, «επιβάλλεται ένα είδος απαγόρευσης κυκλοφορίας σε όσους εξαρτώνται από τις δημόσιες συγκοινωνίες».

Τα τεράστια κατασκευαστικά έργα για το Παγκόσμιο Κύπελλο και τους Ολυμπιακούς δημιουργούν μια παρόμοια δυναμική αποκλεισμού σε άλλες πόλεις. Οι φτωχοί του Ρίο εκτοπίζονται στις βόρειες και δυτικές συνοικίες, ενώ το κέντρο της πόλης μετατρέπεται σε πόλο τουρισμού και επιχειρηματικότητας. Η κατασκευή της προβλήτας του Puerto Maravilla για κρουαζιερόπλοια, η οποία δίνει τη δυνατότητα στους τουρίστες να επισκέπτονται τη Morro da Providencia με τελεφερίκ, ώστε να αποφεύγουν τη *φαβέλα*, αποτελεί ένα μόνο παράδειγμα. Τα κατασκευαστικά έργα για τις μεγάλες αθλητικές διοργανώσεις αποτελούν ευκαιρία για τις αρχές να εφαρμόζουν σχέδια για νέα κέντρα πόλης και για την οριοθέτηση «ζωνών-θυσιαστηρίων», δηλαδή φτωχών κεντρικών γειτονιών που έχουν επιλεχθεί για μετακίνηση στην περιφέρεια, θυσιάζοντας τους κατοίκους τους στον βωμό των νέων σχεδίων.

Πώς μπορούμε να μην θεωρήσουμε τον αγώνα κατά της κερδοσκοπίας αντικαπιταλιστικό αγώνα; Ο καλύτερος τρόπος για να κατανοήσουμε τις εξεγέρσεις των από κάτω είναι να αναγνωρίσουμε ότι έχουν πλήρη συνείδηση της ταυτότητάς τους και της θέσης τους στο σύστημα και ότι γνωρίζουν τι μπορούν να κάνουν για να την αλλάξουν.

Πορεία στο Ρίο. “Η αστυνομία που καταστέλλει στους δρόμους είναι η ίδια που σκοτώνει στις φαβέλες!”
Photo: CrimethInc.

Αποτελεί μια συσπείρωση αστικών κινημάτων για το δικαίωμα στην πόλη. Τα αγροτικά κινήματα παραδοσιακά αποτελούν τη ραχοκοκαλιά των λαϊκών κινημάτων στη Βραζιλία από την αποικιακή εποχή, σήμερα ωστόσο τα κέντρα αντίστασης συγκεντρώνονται στις πόλεις. Ο αγώνας για αστική μεταρρύθμιση που διεξάγεται από τα κύρια κοινωνικά κινήματα (Free Fare, MST, Επιτροπές Παγκόσμιου Κυπέλλου κ.λπ.) έχει πολλές ομοιότητες με τον αγροτικό αγώνα για την ανακατανομή γης. Το σύστημα των *latifundista* (μεγάλων αγροκτημάτων) και γεωργικών εκμεταλλεύσεων είναι για την ύπαιθρο ό,τι είναι για την πόλη ο χωροταξικός διαχωρισμός και η κερδοσκοπία με τα ακίνητα.

Θα πρέπει να επισημανθούν δυο πτυχές: πρώτον, υπάρχουν νέα είδη κινημάτων, τα οποία σχηματίστηκαν όταν ήρθε στην εξουσία το Εργατικό Κόμμα (PT) και αντιμετωπίζουν τώρα μια νέα διαμόρφωση κρατικής εξουσίας. Η νέα μορφή κρατικής εξουσίας αποτελεί τη συμμαχία μεταξύ της ηγεσίας του PT και της μεγαλοαστικής τάξης της Βραζιλίας που δεν μοιράζονται μόνο

εξαίρετες σχέσεις, αλλά και το ίδιο όραμα για την εγχώρια και την παγκόσμια πολιτική. Δεύτερον, στον χρηματοοικονομικό τομέα έχει προστεθεί ένα αριθμός υψηλόβαθμων συνδικαλιστών μέσα από τη διαχείριση συνταξιοδοτικών ταμείων και τον έλεγχο της BNDES, της μεγαλύτερης αναπτυξιακής τράπεζας στον κόσμο.

Οι κυβερνήσεις έχουν αλλάξει τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζουν τις διαμαρτυρίες και τα κοινωνικά κινήματα. Οι πρόσφατοι αγώνες στη Βραζιλία, από την αντίσταση στο υδροηλεκτρικό φράγμα του Belo Monte ως την εκστρατεία υπέρ των δωρεάν συγκοινωνιών και κατά των μεγάλων διοργανώσεων έρχονται αντιμέτωποι με ένα νέο είδος διακυβέρνησης. Με τη φαινομενική μείωση του επιπέδου της φτώχειας στη Βραζιλία σήμερα, παραμένει μια λιγότερο έκδηλη μορφή ανισότητας η οποία δεν μπορεί να επιμετρηθεί ποσοτικά. Ο χωροταξικός, ταξικός, φυλετικός και γενεαλογικός διαχωρισμός δεν εκλαμβάνεται ως μέρος της γενικής συστημικής καταδυνάστευσης. Ορισμένες φορές, απαιτούνται μαζικές εξεγέρσεις για να σπάσει η καθημερινότητα που υποκρύπτει καταπίεση.

Η νέα διαμόρφωση εξουσίας της Βραζιλίας χρησιμοποιεί δυσανάλογη βία κατά των κοινωνικών κινήματων. Στις 24 Ιουνίου, η Ειδική Μονάδα Αστυνομικών Επιχειρήσεων (BOPE) εισήλθε στο συγκρότημα Complexo da Maré –την πιο πυκνοκατοικημένη *φαβέλα* της πόλης– με όπλα ανά χείρας. Σκοτώθηκαν εννέα άνθρωποι, μεταξύ των οποίων ένας αστυνομικός. Παρόλα αυτά, οι διαδηλώσεις που κάλεσαν τα επίσημα συνδικάτα δυο εβδομάδες μετά, στη μακριά λίστα αιτημάτων τους δεν έκαναν λόγο για τη σφαγή του Maré ή την αστυνομική κτηνωδία. Όπως επισημαίνει η δημοσιογράφος Eliane Brum: «Η Βραζιλία δεν πρόκειται να αλλάξει όσο η μεσαία τάξη συμπονά περισσότερο τους τραυματίες του Σάο Πάολο από τους νεκρούς του da Maré», και τονίζει ότι ενώ η αστυνομία χρησιμοποιεί πλαστικές σφαίρες για να τραυματίζει στο κέντρο της πόλης, αντίθετα χρησιμοποιεί πραγματικά πυρά για να σκοτώνει στις *φαβέλες*.

Μια νέα πολιτική νοοτροπία

Όταν αναδύεται μια νέα πολιτική νοοτροπία, πρέπει να διαφοροποιείται από την προϋπάρχουσα ηγεμονική. Σε αυτήν την περίπτωση, φαίνεται σαφώς ότι οι τρόποι αγώνα και οργάνωσης που αναδύθηκαν κατά το τέλος της δικτατορίας με τη δημιουργία του συνδικάτου CUT και του Εργατικού Κόμματος δεν ανταποκρίνονται πλέον στις ανάγκες των σύγχρονων αγώνων κατά του συστήματος. Υπενθυμίζουμε ότι οι εξεγέρσεις του 2003 και του 2004 και η δημιουργία του MPL το 2005, απέρριψαν απερίφραστα την παραδοσιακή γραφειοκρατική νοοτροπία και αντίθετα εστίασαν στην οριζοντιότητα, δηλαδή τη συλλογική ηγεσία, τη συναίνεση, ώστε να αποφεύγονται πλειοψηφικές αποφάσεις, και την αυτονομία από κράτος και κόμματα.

Μέχρι τώρα, οι κοινωνικές οργανώσεις που διαμορφώθηκαν από αυτήν την πολιτική κουλτούρα έχουν κρατήσει τις αποστάσεις τους από τον *mainstream* κλάδο του εργατικού κινήματος, αλλά συνεργάζονται με τις πιο μαχητικές φράξιες των συνδικάτων, καθώς και με άλλες κοινωνικές οργανώσεις με διαφορετικά οργανωτικά μοντέλα και πρακτικές. Πολλές από τις νέες αστικές ομάδες έχουν εμπνευστεί από την κύρια οργάνωση αντίστασης της Βραζιλίας, το Κίνημα Ακτημόνων Εργατών (MST, το λεγόμενο *Sem Terra*), σεβόμενες την πλούσια εμπειρία του και προσαρμόζοντας ορισμένους από τους τρόπους αγώνα του MST στο αστικό περιβάλλον. Η κύρια διαφορά μεταξύ αυτών των δυο πολιτικών νοοτροπιών εντοπίζεται στη μορφή οργάνωσής τους: η πυραμιδική μορφή οργάνωσης του MST έρχεται σε αντίθεση με την οριζόντια δομή του αστικού κινήματος.

Ωστόσο, το MST και τα νέα αστικά κινήματα ενδέχεται να συγκεραστούν στα ερχόμενα χρόνια, εάν μπορέσουν να συνεργαστούν σε συγκεκριμένους αγώνες, όπως έχει συμβεί ήδη σε ορισμένες εκστρατείες. Αυτό θα αποτελούσε αποφασιστικό βήμα εμπρός για τον πολιτικό και κοινωνικό αγώνα στη Βραζιλία και αποτελεί θετικό ερέθισμα για την ανάπτυξη άλλων κοινωνικών κινήματων σε ολόκληρη την ήπειρο. Η σύγκλιση των δυο κύριων κινήματων χειραφέτησης της Βραζιλίας –το αγροτικό και το αστικό– θα επιφέρει πολύ πιθανώς ένα ποιοτικό άλμα στους

αγώνες κατά του συστήματος στη Λατινική Αμερική.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. Σύμφωνα με υπολογισμό των εργασιακών λεπτών που απαιτούνται για την αγορά ενός εισιτηρίου λεωφορείου με βάση τον μέσο μισθό σε δώδεκα πόλεις του κόσμου, το Σάο Πάολο και το Ρίο ντε Τζανέιρο έχουν τις ακριβότερες συγκοινωνίες: 13,9 και 12 λεπτά εργασίας αντίστοιχα, έναντι 5,5 στη Μαδρίτη, 6,3 στη Νέα Υόρκη, 6,2 στο Παρίσι και 1,4 στο Μπουένος Άιρες.

Το παρόν αποτελεί άρθρο του Raul Zibechi για τις εξεγέρσεις στη Βραζιλία, που είχε αρχικά δημοσιευτεί από το Observatorio Social de América Latina (Κοινωνικό Παρατηρητήριο για τη Λατινική Αμερική), και μεταφράστηκε στα Αγγλικά από το Upside Down World.

Περιοδικό Βαβυλωνία #Τεύχος 14